

Franc Križnar

Janečekova orguljaška radionica

Dana 8. veljače 2017. u Ptuju, u jedinoj i ujedno najvećoj muzejskoj zbirci (glazbenih) instrumenata u Sloveniji, predstavljena je nova muzejska publikacija – znanstvena monografija o celjskom baroknom orguljaškom majstoru Janezu Francišeku Janečku. Monografija na temelju proučavanja orguljaške, povijesne, povijesno-umjetničke i konzervatorsko-restauratorske struke prikazuje cjelokupni život i rad orguljaškoga majstora. Janeček je upravo na prostoru sjeverozapadne kohezije ostavio najviše orgulja različitih tipova, većinom u crkvenim prostorima. Iznimka je npr. salonski pozitiv iz godine 1747., na kojem je – sada u njegovu restauriranom obliku – zaszvirao jedan od slovenskih solista Tomaž Sevšek Šrnel.

Orguljaš J. F. Janeček djelovao je krajem 17. i sredinom 18. stoljeća. O njegovoj biografiji nije poznato mnogo. Bio je češkoga podrijetla, rođen je oko 1697. (?) u Poděbradyju (?) kao najveći orguljaški majstor slovenskoga baroka. Također nije poznato je li došao iz Češke (gdje su Janečkovi poznati kao orguljaši) ili je možda rođen u Celju. Orguljaški zanat izučio je vjerojatno u obiteljskoj radionici u Češkoj. Od 1721. živio je u Celju, gdje je 1722. dobio celjska građanska prava, što znači da je u ono vrijeme bio star 24 godine. Ondje je (u Celju) otvorio vlastitu radionicu. Kao izrađivač orgulja, Janeček je svojstven predstavnik srednjeeuropskoga baroknoga orguljaštva s češkim nijansama. To se pokazuje u dosljednom postavljanju kopula (tj. spojeva, veza, veznika; major 8' i minor 4') na svakom manualu (tj. ručne tipke) na gotovo svakom Janečekovu glazbalu. Zbog različitoga stavljanja parova kopula unutar glazbala, kopule

sviraju drukčije. S druge strane, dosljedno je logičan u sustavu arhitekture principala (tj. glavni registar), kod kojega počinje s miksturom (tj. registar s mješovitim tonovima) vrlo visoko, a u većim orguljama poslije male kvinte (1 1/3), u manjim orguljama pak po oktavi (2'). Zanatski su Janečkovi instrumenti vrlo izdržljivi, a najviše je radio u Sloveniji i Hrvatskoj. Janečekove orgulje još danas (restaurirane i osuvremenjene) krasi zagrebačku katedralu (1726.), a u Hrvatskoj još su u Laduču (1733.), crkvi sv. Marka (1740.), Kupincu (1752.), Brezovici (1771.), u Sisku (1767.) i Selima kod Siska (1777.). U Sloveniji su u opatovoj kapeli u Celju (1731.), katedrali sv. Nikole u Ljubljani (1734. i 1739.), Tržišču-Slačnji vrh (1740.), Kostanjevici (1742.), Rogatecu / Sv. Hijacinti (1743.), Staroj Loki kod Šk. Loke / u Crngrobu (1743.), Stični (1747.), Podčetrteku / Pesek (1751.), Rušama (1755.), Sladkoj Gori (1755.), Žetalama / Čermožišču (1763.), Olimju (1764.), Idriji (1767.) i dr. Njegov

vi su instrumenti umjetnički i obrtnički vrlo usavršeni. Čitav je život Janeček zapravo živio i radio u Celju, gdje je i umro (vjerojatno 1778.).

Janeček, celjski građanin, jedan je od najvažnijih baroknih orguljaša 18. st. koji su djelovali na području Štajerske, Kranjske i Hrvatske. Njegov je opus velik i danas mu pripisujemo autorstvo za najmanje 37 očuvanih orgulja. Neki upućuju kritike da je usprkos tomu Janeček odsutan iz svjesnosti slovenske muzikologije i organologije, no to nije istina: J. F. Janeček prisutan je u čitavoj ovovrsnoj (leksikološkoj) literaturi. Ako je upitan ili nepoznat njegov životni put, barem spomenuti opus (glazbenih) instrumenata pruža mogućnosti za Janečekovo (monografsko, znanstveno) predstavljanje. Tako ga se i u tome djelu dodirnuo slovenski orguljaški znanstvenik, doajen i nestor dr. Edo Škulj, koji ne može bez vlastite komparativne metode istraživanja slovenske organologije. Janeček nije radio

sam, već je u nešto manje od trideset godina izradio orgulje za ljubljansku katedralu i Primorac Frančišek Ksaver Križman (Branik, 1726. – Rottenmann, 1795.). Tek zajedno pridonijeli su bogatoj tradiciji orguljaštva u Sloveniji i zajedno predstavljaju jedan od vrhunaca ovovrsne izrade (glazbenih) instrumenata – orgulja i još kojih njima sličnih instrumenata s tipkama. Obojica zajedno, a zapravo svatko za sebe, imali su sasvim različite pristupe u izrađivanju orgulja.

Monografija se bavi samo Janečekom, što znači da Slovence još čeka Križman. Uvodne misli i zahvale napisala je (glavna) urednica monografije i jedna od autorica objavljenih članaka Tatjana Štefanič (str. 6 – 7), predgovor je napisao i objavio (aktualni) direktor izdavača Pokrajinskoga muzeja Ptuj – Ormož dr. Aleksander Lorenčič (8 – 9). Prvi i uvodni (komparativni) članak pod naslovom *Janeček versus Križman* doprinos je umirovljenoga prof. dr. Ede Škulja. U preciznom popisu nekih karakterističnih dispozicija orguljaških instrumenata jednoga i drugoga izrađivača upozorio je s jedne strane na nužno (zajedničko) bogatstvo i graditeljske razlike. Pojavljuju se i prve pojedine fotografije (u boji), koje se do kraja monografije samo povećavaju kako po opsegu tako i po obliku i broju (10 – 18). Dr. Dejan Zdravec, arhivist s odjela za staru građu Povijesnoga arhiva u Ptuju piše o *nekim mrvicama iz života celjskog baroknog orguljaša J. F. Janečka* (19 – 34). U svom

prilogu dotiče se njegovih dosadašnjih spominjanja, obrađuje Janečekovo ime i prezime, datum rođenja i kraj iz kojega potječe, odlazak i boravak u Celju, posjed i lokaciju radionice u Celju, njegov socijalni status i konačno njegovu (nepoznatu) smrt i (daljnju) sudbinu radionice. U tom separatu donosi potpuno nove konstatacije za slovensku organologiju, iako ju je stvarao stranac (Janeček). O *karakteristikama Janečkovih orgulja* piše Jurij Dobravec (istraživač slovenskih orgulja i administrator /elektroničke/ podatkovne zbirke *Ars organi Sloveniae*), naveden i kao autor (brojnih) fotografija, tabela,... (35 – 108). To je najopsežnije poglavlje, koje precizno (na zemljovidu) označava sve Janečkove orgulje, a opremljeno je i bogatom ikonografijom kronološkoga pregleda Janečkovih popisnih listića i vlastoručnih potpisa u sapnicama njegovih instrumenata (1725 – 1775). *Tipologiju kućica glazbala J. F. Janečka i njihov ornamentalni te kiparski ukras* predstavljaju kustosica i urednica T. Štefanič i njezin kolega iz Pokrajinskoga muzeja Ptuj – Ormož, konzervator i restaurator mag. Boštjan Roškar (109 – 196). Isti autorski dvojac dodaje u monografiju *Katalog očuvanih kućica glazbala J. F. Janečka na području Slovenije* (197 – 256), posljednji (B. Roškar) se predstavlja i sam člankom o *Restauratorskim zahvatima na pozitivu J. F. Janečka iz godine 1748* (257 – 272). *Literatura i izvori* (273 – 280) popisani su na osam dvostupačnih

stranica, što znači da je i doma i u tuđini priličan broj literature i izvora o tom organološkom fenomenu. Pored literature i izvora navedeni su još mrežni izvori (14 jedinica), arhivska građa (33) i iznenađujući broj odličnih fotografskih reprodukcija (više od dvjesto!), koje su priredili J. Dobravec (54), Boris Farič (135) i dr. (B. Roškar, T. Štefanič, D. Zdravec...), budući da se glazbene instrumente kao što su to orgulje ujedno sluša i gleda. To je primjer rijetkoga, ili možda i jedinoga glazbenoga instrumenta koji ima i interdisciplinarnu i multidisciplinarnu kvalitetu.

Pored već spomenutih i navedenih autora i urednice (T. Štefanič), za monografiju o celjskom baroknom orguljaškom majstoru J. F. Janečku zaslužni su i recenzenti pojedinih članaka: dr. Maja Lozar Štamcar, dr. E. Škulj, dr. Polonca Vidmar i dr. Aleksander Žižek. Cjelokupnu monografiju recenzirao je Matej Podstenšek, djelo je jezično uredio mag. Marjan Štrancar. Arhivsku građu autori i izdavači tražili su i pronašli u HAZU-u, NŠAL-u, NŠAM-u, Mjesnom oblasnom arhivu u Pragu, ZA Celje i ZA Ptuj. Crteže je izradila Nejka Uršič, grafičko oblikovanje rad je Dušana Pogarčara (tribar.si). U nakladi od 500 primjeraka tiskala ju je *Rolgraf tiskarna d.o.o.* Monografiju je objavio Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož (za izdavača direktor dr. Aleksander Lorenčič), a objavljivanje su pomogli državno Ministarstvo za kulturu, *Zgodovinski arhiv* u Ptuj, *Ars organi* i *Društvo Jarina*.